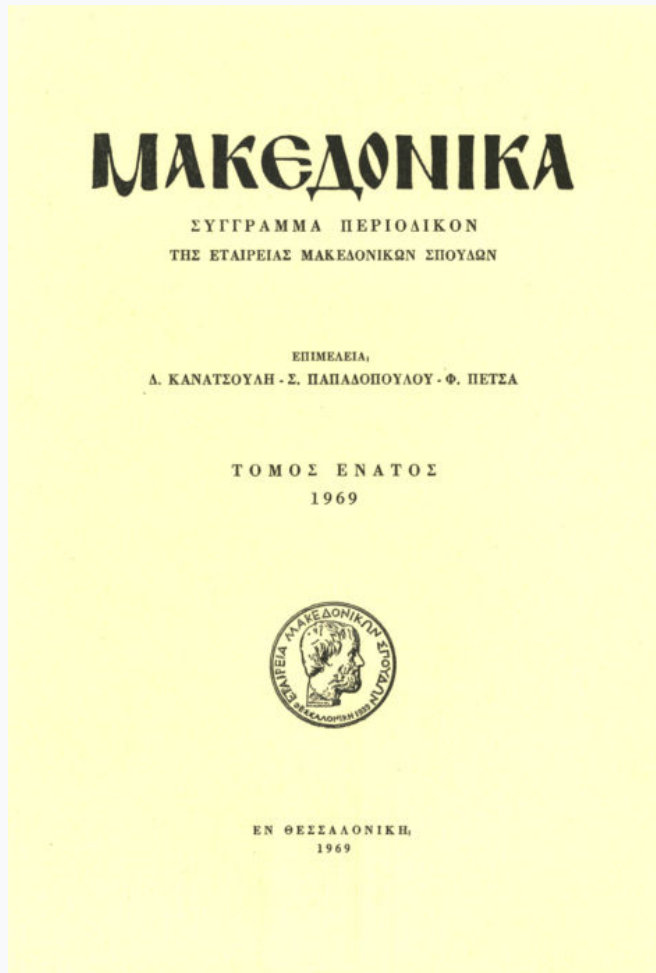

Μακεδονικά

Τόμ. 9 (1969)

Κωνσταντίνος Καλοκρατάς (1589 - 17ος αι.): Ένας άγνωστος λόγιος από τη Βέροια

Z. N. Τσιρπανλής

doi: [10.12681/makedonika.1046](https://doi.org/10.12681/makedonika.1046)

Copyright © 2015, Z. N. Τσιρπανλής

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τσιρπανλής Z. N. (1969). Κωνσταντίνος Καλοκρατάς (1589 - 17ος αι.): Ένας άγνωστος λόγιος από τη Βέροια. *Μακεδονικά*, 9, 266–277. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1046>

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΛΟΚΡΑΤΑΣ

(1589 - 17ος αϊ.)

ΕΝΑΣ ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΛΟΓΙΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΒΕΡΟΙΑ

Γιὰ τοὺς Μακεδόνες λογίους τῆς μεταβυζαντινῆς ἐποχῆς δὲν ἔχει γίνεи ἀκόμη εἰδικὴ ἔρευνα, οὔτε καὶ συστηματικὴ ἢ τουλάχιστο ἀπλή — σὲ γενικὲς γραμμὲς — παρουσιάσῃ τους. Μιὰ τέτοια ἐργασία θὰ ἀποκάλυπτε τὸ πνευματικὸ δυναμικὸ τῆς τουρκοκρατούμενης Μακεδονίας, ἂν παρακολουθοῦσε τὴ δρᾶση τῶν λογίων μέσα στὸν τόπο τους, ἢ τις μορφωτικὲς σχέσεις τῆς μετὰ τὴ Δύση, ἐφόσον πραγματευόταν τὴ ζῶν καὶ τὸ ἔργο τῶν Μακεδόνων ποὺ βρίσκονταν στὴν ἐλεύθερη Εὐρώπη. Μικρὴ συμβολὴ στὴν εὐρύτερη αὐτὴ σύνθεση γιὰ τὴ μεταβυζαντινὴ μακεδονικὴ προσωπογραφία ἄς θεωρηθῇ ἡ μελέτη ποὺ ἀκολουθεῖ.

Πληροφορίες γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Καλοκρατᾶ σὲ ἐκδεδομένες πηγὲς δὲν ἐπισημάνουμε ἄλλες ἀπὸ ἐκεῖνες μόνο ποὺ ὁ Λέων Ἀλλάτιος μᾶς ἔχει ἀφήσει. Συγκεκριμένα στὸ ἔργο του *De Ecclesiae Occidentalis atque Orientalis perpetua consensione, Coloniae Agrippinae 1648*, στήλῃ 996, ἀναφέρει ὅτι ὁ *Constantinus Calocrates Thessalonicensis*, μαθητῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου Ρώμης, διακρίνεται, ὅπως καὶ ἄλλοι μαθητὲς τοῦ ἴδιου ἰδρύματος, γιὰ τὴ διάδοσι τῶν ἀπόψεων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας¹. Πέρα ἀπὸ τὴν ἀπλή αὐτὴ μαρτυρία ἄλλη δὲν ἔχω συναντήσῃ γι' αὐτόν. Ἀνέκδοτες ὥστόσο πηγὲς μᾶς προσφέρουν εἰδήσεις ὡς ἓνα σημεῖο ἰκανοποιητικὲς γιὰ νὰ σχηματίσουμε κάποια ἰδέα σχετικὰ μετὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Μακεδόνα μαθητῆ τοῦ Κολλεγίου τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, τὴ θέση του μέσα στὸ περιβάλλον ποὺ ζῆ καὶ τὴ δραστηριότητά του. Ἔτσι ἀπὸ τὸν κατάλογο πρῶτα πρῶτα τῶν μαθητῶν τοῦ γνωστοῦ Κολλεγίου πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ *Costantino Calocrata*²

1. Ἀπὸ τὸν Ἀλλάτιο ἀντλεῖ τὴν πληροφορία αὐτὴ καὶ ὁ *É. L e g r a n d*, *Bibliographie Hellénique*, 17ος αἰ., τ. 3, Paris 1895, σ. 142.

2. Οἱ πηγὲς μᾶς παραδίδουν τὸ ἐπώνυμό του γραμμένο, στὰ ἰταλικά ἢ λατινικά μόνο, πότε μετὰ ἓνα *l* καὶ ἄλλοτε μετὰ δύο (βλ. πιδὸ κάτω). Ἡ ἐναλλαγὴ αὐτὴ ἴσως νὰ εἶναι τυχαία, ἴσως ὅμως νὰ γίνεται καὶ σκόπιμα, ἀνάλογα μετὰ ἐκεῖνο ποὺ θὰ ἤθελε νὰ ὑποδηλώσῃ ὁ καθένας (δηλ. Καλλοκράτης = ὁ ἐγκρατῆς τοῦ κάλλους, ὁ ὠραῖος· Καλοκράτης = ὁ ἐγκρατῆς τοῦ καλοῦ, ὁ καλός). Ὑπογραφή τοῦ ἴδιου δὲν συνήντησα. Μεταγράφοντας τὸ ἐπώνυμο στὰ ἑλληνικά ἀκολουθῶ τὴν ἀπλούστερη γραφὴ. Ἐπίσης προτιμῶ νὰ τὸν ὀνομάσω Καλο-

είναι Thesalonicense da Veria¹, ηλικίας 11 ἐτῶν, ὑγιής, ὅτι παρακολούθει μαθήματα γραμματικῆς καὶ ὅτι μῆκε στὸ Κολλέγιο στὶς 10 Ὀκτωβρίου 1600². Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ προκύπτει ὅτι ὁ Καλοκρατᾶς γεννήθηκε στὴ Βέροια γύρω στὰ 1589, μιὰ πὺρὸ τὸ 1600 ἦταν 11 ἐτῶν.

Ἡ παρουσία τοῦ νεαροῦ Βεροιώτη στὸ πνευματικὸ ἴδρυμα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι αἰσθητῆ, σύμφωνα μὲ ἄλλες πηγές. Ἔτσι στὰ Πρακτικά τοῦ συνδέσμου πὺρὸ εἶχαν ἰδρῦσει στὶς 2 Φεβρουαρίου 1592 οἱ σπουδαστὲς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου μὲ τὴν ἐπωνυμία «Ἀδελφότης τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου» (Congregatio Beatae Mariae Virginis Assumptae)³ σημειώνουμε τὴν ἐμφάνιση τοῦ Καλοκρατᾶ ὡς μέλους τῆς Ἀδελφότητος ἀπὸ τὶς 20 Σεπτεμβρίου 1609, δηλ. σὲ ἡλικία περίπου 20 ἐτῶν. Τὴν ἴδια ἡμέρα εἶχαν γίνει δεκτοὶ στὴν ὀργάνωση αὐτὴ καὶ δυὸ ἄλλοι μαθητὲς τοῦ Κολλεγίου, ὁ

κρατᾶ (καὶ ὄχι Καλοκράτη), γιατί ἀπὸ ἐπιγραφή τοῦ ἔτους 1566 σὲ ἐκκλησία τῆς Βεροίας μνημονεύεται ἐντόπιος ἄρχοντας μὲ τὸ ὄνομα Κομνηνὸς Καλοκρατᾶς : βλ. Σ ω φ ρ ο ν ἰ ο υ Σ τ α μ ο ὺ λ η, Συμβολὴ εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἐπισκόπων Βεροίας καὶ Ναούσης, «Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου» 12 (1962), σ. 50. Βλ. ἐπίσης Ἄ π ο σ τ. Ε. Β α κ α λ ο π ο ὺ λ ο υ, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, 1354-1833, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 129, καὶ Γ ε ω ρ γ ἰ ο υ Χ. Χ ι ο ν ἰ δ η, Ἱστορία τῆς Βεροίας, τ. 2, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 122-123.

1. Ὁ τοπικὸς αὐτὸς προσδιορισμὸς δηλώνει φυσικὰ τὴν γενέτειρα, ἀλλὰ καὶ τὴ μεγαλύτερη καὶ γνωστότερη κοντινὴ πόλη, ἡ ὁποία καὶ τονίζεται ἰδιαίτερα. Ἔτσι ἐξηγεῖται γιατί στὶς ἄλλες πηγές πὺρὸ χρησιμοποιοῦμε (ἐκτὸς ἀπὸ ἐκείνη τοῦ Χρονικοῦ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἑλλ. Κολλεγίου, βλ. πρὸς τὸ τέλος τῆς μελέτης) ἀναφέρεται ὁ Καλοκρατᾶς μόνο ὡς Θεσσαλονικεὺς. Παρόμοια περίπτωση, τὴν ἴδια ἐποχὴ, παρατηροῦμε καὶ γιὰ τὸν γνωστὸ Βεροιώτη ἐπίσης λόγιό Ἰωάννη Κωττούνιο, ὁ ὁποῖος σὲ ἔγγραφο τοῦ 1627 μνημονεύεται ὡς nobile di Tessalonica (βλ. L e g r a n d, ἑ.ά., σ. 391). Οἱ ἄκριβεις γεωγραφικὲς ἐνδείξεις γιὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα, ἀφοῦ μάλιστα δὲν γράφονται ἀπὸ τοὺς ἄμεσα ἐνδιαφερομένους, εἶναι πολὺ σπάνιες.

2. Βλ. Archivio del Pontificio Collegio Greco (στὸ ἐξῆς *ACGr*), τόμ. 22 (παλιὸς ἀριθ. 12), φ. 120^v-121^r: Costantino Calocrata. Thesalonicense da Veria. D'anni 11. Grammatico. Sano. Adì 10 di ottobre 1600. Οἱ πληροφορίες αὐτὲς ἀντιστοιχοῦν στὶς ἀκόλουθες στήλες τοῦ καταλόγου (οἱ ὁποῖες σημειώνονται γιὰ τελευταία φορὰ στὸ φ. 118^v-119^r): Nomen. Patria. Etas. Studia. Sanitas. Tempus collegii. Οἱ στήλες Professio et status καὶ discessus πὺρὸ ἀναφέρονται ἀντίστοιχα στὸν ἐκκλησιαστικὸ τίτλο ἢ ἀξίωμα τοῦ μαθητῆ καὶ στὴ χρονολογία πὺρὸ φεύγει ἀπὸ τὸ Κολλέγιο (μὲ τὴ σχετικὴ δικαιολογία καὶ ἄλλες εἰδήσεις) εἶναι κενὲς γιὰ τὸν Καλοκρατᾶ. Ἐννοεῖται βέβαια ὅτι οἱ σπουδὲς του δὲν περιορίστηκαν στὴ γραμματικὴ κατὰ τὴ δεκαετὴ φοίτησή του (βλ. πῶ ἀνω).

3. Τὸ χειρόγραφο ἄλλοτε ἀνῆκε στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ἑλλ. Κολλεγίου (κώδικας ὑπ' ἀριθ. 18) καὶ ἐκεῖ τὸ βρῆκε καὶ τὸ συμβουλευτῆκε πρῶτος ὁ Ἐ. L e g r a n d, ἑ.ά., σ. 515-530. Σήμερα ὑπάρχει στὴν *Curia provinciale della Compagnia di Gesù* - Roma, cod. n° 38, ἀπ' ὅπου τὸ χρησιμοποίησε τελευταία γιὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ Θεοφίλου Κορυθαλλέως ὁ C. I. T s o u r k a s, Les années d'études de Théophile Corydalée au Collège Grec de Rome (1604-1608), «Balkan Studies» 8(1967), σ. 115-122.

Φραγκίσκος Ἀρκούδιος καὶ ὁ Don Angelus Felix¹. Στὴν ἀμέσως ἐπόμενη συνεδρίαση τῆς Ἀδελφότητος, τὴν 26 Δεκεμβρίου 1609, βλέπουμε ὅτι ὁ Constantinus Calocrates ἐξελέγη lector². Τέλος ἀπὸ τὴν ἴδια πηγὴ ἔχουμε τὴν εἰδηση ὅτι ὁ Constantinus Calocrates, Thessalonicensis, 1610, 30 junii discessit³. Ἡ ἀποχώρησις ἀπὸ τὴν Ἀδελφότητα ἐσήμαινε καὶ ἔξοδο ἀπὸ τὸ Κολλέγιο. Ἡ φοίτησις ἐπομένως τοῦ Καλοκρατᾶ στὴ Σχολὴ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου κράτησε δέκα χρόνια, ἀπὸ τὸ 1600 ὡς τὸ 1610, μαρτυρία ποῦ διαστυρώνεται καὶ ἀπὸ ἄλλου, ὅπως θὰ δοῦμε πῶς κάτω.

Οἱ παραπάνω πληροφορίες εἶναι βέβαια χρήσιμες γιὰ μιὰ ἀπλὴ γνωριμία ἐνὸς Ἑλληνα σπουδαστῆ στὴ Ρώμη κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 17ου αἰ., δὲν προσφέρουν ὅμως κάτι τὸ σημαντικό γιὰ τὴν ἀξία τοῦ προσώπου. Φαίνεται ὡστόσο ὅτι ὁ Καλοκρατᾶς δὲν στάθηκε ἕνας τυχαῖος μαθητῆς. Ἀπὸ τὴν ἀφάνεια ἔρχεται στὸ προσκήνιο τοῦ μερικοῦ ἔστω ἐνδιαφέροντος τόσο γιὰ τὸν ἱστορικό ὅσο καὶ γιὰ τὸν φιλόλογο, χάρις κυρίως στὴ στενὴ καὶ ἐπιστήθια φιλία του μὲ τὸν περίφημο Χιώτη σοφὸ Λέοντα Ἀλλάτιο. Συμβαίνει τὴν ἴδια ἐποχὴ κι οἱ δύο νὰ φοιτοῦν στὸ Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Ἀλλάτιος ἔγινε δεκτὸς στὸ Κολλέγιο τὴν 18 Ὀκτωβρίου 1600, σὲ ἡλικία 12 ἐτῶν⁴, καὶ ἀπεφοίτησε τὴν 9 Μαρτίου 1610⁵, ἐνῶ ἀπὸ τὴ Ρώμη ἀνεχώρησε στὶς 24 Ἀπριλίου 1610⁶. Ὁ χρόνος δηλ. τῶν σπουδῶν Ἀλλατίου καὶ Καλοκρατᾶ μέσα στὸ Κολλέγιο συμπίπτει μὲ διαφορὰ μόνο ὀρισμένων ἡμερῶν.

Κατὰ τὴ διάρκειά λοιπὸν τῶν 10 περίπου χρόνων ποῦ μαθητεύουν κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια στέγη οἱ δύο μικροὶ συνομίληκοι Ἑλληνες συχνὰ κάνουν παρῆρα, συζητοῦν γιὰ διάφορα ζητήματα καὶ ἰδίως παραβγαίνουν στὴν αὐτοσχέδια σύνθεσις καὶ ἀπαγγελία ποιημάτων σὲ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ μέτρα (σὲ δακτυλικὸ ἐξάμετρο, ἔλεγεια καὶ ἱαμβικὸ τρίμετρο). Οἱ μαρτυρίες

1. *Curia prov. Compagnia Gesù* - Roma, cod. 38, φ. 27^r: Die 20 septembris D(om) Angelus Felix, Franciscus Arcudius et Constantinus Calocrates à 2. Congregatione ad primariam gradum fecit (διάβ. fecerunt). Γιὰ τὸν Φρ. Ἀρκούδιο πβλ. L e g r a n d, ἔ.ἀ., σ. 523. Σχετικὰ μὲ τὴν Ἀδελφότητα αὐτὴ, ἡ ὁποία, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ παρατιθέμενο ἀπόσπασμα, διεκρίνετο σὲ δευτέρη καὶ πρώτη βαθμίδα, βλ. Ρ e ὕ μ ὸ ν ὀ υ ν Ν e τ ζ χ ἁ μ e ρ, Τὸ Ἑλληνικὸν Κολλέγιον ἐν Ρώμῃ, ΔΙΕΕ 9 (1926), σ. 654-655 (ὅπου καὶ ἡ μαρτυρία ὅτι οἱ τόμοι τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀδελφότητος εἶχαν ἐξαφανισθῆ ἀπὸ τὸ Κολλέγιο λίγα χρόνια πρὶν, δηλ. πρὶν ἀπὸ τὸ 1905, ὅποτε γράφει ὁ συγγρ.).

2. *Curia prov. Comp. Gesù* - Roma, cod. 38, φ. 27^{r-v}.

3. *Αὐτόθι*, φ. 28^r.

4. Βλ. L e g r a n d, Bibliographie Hellénique, 17ος αἰ., τόμ. 5, Paris 1903, σ. 239.

5. Βλ. L e g r a n d, ΒΗ, 17ος αἰ., τόμ. 3, σ. 437.

6. L e g r a n d, ἔ.ἀ., σ. 529-530, ὅπου ἡ ἡμερομηνία 14 aprilis πρέπει νὰ διορθωθῆ σὲ 24 aprilis κατὰ τὴν μαρτυρία τοῦ κώδικα ὑπ' ἀριθ. 38 τῆς *Curia prov. Comp. Gesù* - Roma, φ. 27^v.

προέρχονται από τὸν ἴδιο τὸν Ἀλλάτιο, ὅπως τὶς διακρίνουμε στὶς ἐνδιαφέρουσες ἀναμνήσεις του ἀπὸ τὴν παραμονή του ὡς μαθητῆ στὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο. Τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Ἀλλατίου (γραμμμένο στὰ ἰταλικά τῆς ἐποχῆς του), ἀνέκδοτο ἀκόμη¹, εἶναι βασικὸ τόσος γιὰ τὴν πληρέστερη βιογράφηση τοῦ Χιώτη λογίου², ὅσο και γιὰ τὴν ἴστορία τῶν μαθητῶν τοῦ Κολλεγίου γύρω στὰ 1600-1610. Τὸ ἀπόσπασμα ποὺ ἀναφέρεται στὸν Καλοκρατᾶ καὶ τὶς σχέσεις του μὲ τὸν Ἀλλάτιο εἶναι τὸ ἀκόλουθο :

Nel verso greco, mentre si componeva a' concorrenza, non v'era dubio che il premio fosse di L.³ ὁ δ' un' altro suo condiscipolo chiamato Francesco Trini⁴ d'Athene, quale poi uscito dal Collegio hebbe della scola greca il lettorato in Pisa, dove esso morì, lasciando del tutto suo havere herede il Collegio. E molte volte, mentre si concorreva nelle compositioni, si ammettevano tutti gli altri, fuori che L., quale veniva escluso per esser certi che il premio sarebbe stato suo, et che quelli si sariano faticati in danno⁵. Concorrevva ancora con lui Constantino Callocrate da Thessalonica, il quale nel fare i versi era unico, con una facilità grande e prontezza, il quale più volte contrastava nelli parlari famigliari in proponere e rispondere di tutto quello che se gli occorreva in versi ὁ eroici ὁ elegiaci ἢ ὁ iambi, al quale L. s'obbligava di rispondergli in quell'istes-

1. Τὸ χειρόγραφο (σὲ ἀντίγραφο) σώζεται στὸ *ACGr*, τόμ. 43A (Miscellanea), στὰ φφ. 1^r-16^r. Σ' αὐτὸ διακρίνονται διορθώσεις ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Ἀλλατίου. Δεύτερο ἀντίγραφο, νεώτερο ἀπὸ τὸ πρῶτο, ἀπόκειται στὴν *Biblioteca Vallicelliana* - Fondo Allacci, τόμ. LXXXIII, φ. 75^r - 91^r. Ἐπιχειρήθηκε ἡ ἐκδοσις τοῦ ἔργου αὐτοῦ τοῦ Ἀλλατίου ἀπὸ τὸν P. C i r i a n o V a g a g g i n i, Leone Allazio. Ricordi degli anni passati al Collegio Greco (1600 - 1610), «Σύνδεσμος» (Γενναῖο 1939, Roma), σ. 23-25, σύμφωνα μὲ τὸ χφ. τοῦ *ACGr*. Ἡ μελέτη ὁμως δὲν συνεχίστηκε. Σ' αὐτὴν ἐκδόθησαν ἀπὸ τὸ χφ. τὰ φφ. 1^r - 2^v. Πβλ. καὶ ὅσα σημειώνει γιὰ τὰ δύο χειρόγραφα ὁ C i r i l l o K o r o l e v s k i j, Les premiers temps de l'histoire du Collège Grec de Rome (1576-1622), «Stoudion» 3 (1926), ἀριθ. 3, σ. 87-88. Ὅπως μὲ πληροφόρησε τελευταία ὁ διευθυντῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου π. Olivier Raquez O. S. B., τὴν ἐκδοσις τῶν ἀναμνήσεων τοῦ Ἀλλατίου ἔχει ἀναλάβει ὁ ἱστοριοδίφης τῆς Χίου Φίλιππος Ἀργέντης.

2. Εἶναι γνωστὸ ὅτι δὲν ἔχουμε ἀκόμη πλήρη βιογραφία τοῦ Ἀλλατίου : βλ. τὸ πιὸ πρόσφατο βιογραφικὸ σχεδιάσμα γι' αὐτὸν καὶ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία στὴς C a r m e l a J a c o n o, Bibliografia di Leone Allacci (1588-1669), Palermo 1962 (Quaderni dell'Istituto di filologia greca della Università di Palermo, n° 2), σ. 43-55. (Ἡ μελέτη δημοσιεύτηκε στὰ *Atti della Accademia di scienze, lettere e arti di Palermo, serie IV, vol. XX, parte seconda: Lettere. Anno accademico 1960-61, Palermo 1962, σ. 155-203*).

3. Σημαίνει Leone (δηλ. ὁ Λέων Ἀλλάτιος). Πρόκειται γιὰ βραχυγραφία ποὺ συναντᾶται συχνὰ στὸ χφ. Ὁ συγγραφεὺς ἐκφράζεται σὲ τρίτο πρόσωπο ἐδῶ.

4. Γιὰ τὸν Ἀθηναῖο Φραγκίσκο Τρίμη (1583-1627) βλ. βιογραφικὰ στοῦ L e g r a n d, BH, 17ος αἰ., τόμ. 3, σ. 160-164.

5. Διάβαζε ὀρθότερα *dame*.

so tenere che esso proponeva, et all'incontro rispondesse a quanto proponeva L., e molte volte superava quello, molte volte questo, secondo il giudizio di quelli che come giudici assistevano¹.

Ὁ Καλοκρατᾶς λοιπόν, σύμφωνα με τὸ κείμενο αὐτό, ἦταν ἓνας νέος με ἐξαιρετικὴ εὐφυΐα καὶ ἐτοιμότητα, με ἰκανότητα καταπληκτικὴ στὸ νὰ συνθέτῃ ποιήματα σὲ ἀρχαία ἑλληνικὴ καὶ μοναδικός, ἂν ἐξαιρέσουμε τὸν Φραγκίσκο Τρίμη, γιὰ νὰ συναγωνισθῆ με ἐπιτυχία στὸν ποιητικὸ διαγωνισμό τὸν Ἀλλάτιο. Καθὼς μάλιστα ὁ τελευταῖος αὐτὸς μᾶς διαβεβαιώνει τὰ παραπάνω, ἡ μαρτυρία, νομίζω, ὄχι μόνο εἶναι ἀξιοπίστη, ἀλλὰ ἀποκτᾶ καὶ ιδιαίτερη βαρύτητα, ἀφοῦ ἡ ἀναγνώριση προέρχεται ἀπὸ ἀνταγωνιστῆ.

Μιὰ ἀπόδειξη ἐξἄλλου τῆς πνευματικῆς ἰκανότητος καὶ ιδιαίτερα τῆς ποιητικῆς δεξιοτεχνίας τοῦ Καλοκρατᾶ, ἐνῶ ἀκόμη βρίσκεται στὸ Κολλέγιο, μᾶς δίνει τὸ μοναδικὸ καὶ ἀνέκδοτο, ἀπ' ὅσο ξέρω, φιλολογικὸ τοῦ ἔργου ποῦ ἔτυχε νὰ συναντήσω μέσα σ' ἓναν ἀπὸ τοὺς 236 κώδικες² τοῦ *Fondo Allacci* τῆς βιβλιοθήκης *Vallcelliana* τῆς Ρώμης. Συγκεκριμένα στὸν κώδικα ὑπ' ἀριθ. LXXXIII, στὸ φ. 138^{r-3} σώζεται ἓνα ἠρωελεγεῖο 27 στίχων (στὰ ἑλληνικὰ) γραμμένο ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Καλοκρατᾶ. Ἀντίγραφο τοῦ ποιήματος ἀρκετὰ καθαρὸ, με μερικὰ μόνο λάθη τοῦ ἀντιγράφου, ὑπάρχει στὸ φ. 137^{r-v} τοῦ ἴδιου κώδικα⁴. Ὁ συνθέτης ἀπευθύνει τὸ ἔργο του, σὰν ἓνα εἶδος ἐπιστολῆς με χρονολογία 7 Μαΐου 1610, στὸν μεγάλο φίλο του Λέοντα Ἀλλάτιο. Ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τοῦ ποιήματος, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ παραλήπτη, προκύπτει ὅτι ὁ Ἀλλάτιος βρίσκεται στὴ Νεάπολη, στὴ συνοικία τῶν Ἑλλήνων. Ἐπομένως ἓνας ἀπὸ τοὺς πρώτους τουλάχιστο σταθμοὺς στὸ ταξίδι τοῦ Ἀλλατίου, μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὴ Ρώμη στὶς 24 Ἀπριλίου 1610, ὅπως εἶδαμε, ἦταν ἡ Νεάπολη. Τὸ ταξίδι αὐτὸ τοῦ Χιώτη λογίου καὶ μάλιστα ἡ παρουσία του στὴν ἀνθηρὴ ἑλληνικὴ παροικία τῆς

1. *ACGr*, τ. 43A, φ. 4^v - 5^r.

2. Βλ. γι' αὐτοὺς στοῦ E. Martini, *Catalogo di manoscritti greci esistenti nelle biblioteche italiane*, τόμ. 2, Milano 1902, σ. 201-233, ὅπου περιγράφονται λίγοι μόνο κώδικες. Πβλ. καὶ Θ ω μ ᾱ Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ, Αἱ «Carte Allacciane», «Παρνασσός» 5 (1963), σ. 35-42.

3. Γιὰ τὴν ἀκρίβεια, στὴν ἐπιφάνεια τοῦ φύλλου αὐτοῦ κόλλησε ὁ κωδικογράφος τὸ τεμάχιο τοῦ χαρτιοῦ στὸ ὁποῖο εἶχε γράψει τὸ ποιήμα του ὁ Καλοκρατᾶς. Τὸ κάτω μέρος τοῦ τεμαχίου αὐτοῦ δὲν εἶναι κολλημένο, γιὰ τὴν πίσω ὄψη του σημείωσε ὁ ἀποστολέας τὸ ὄνομα καὶ τὴ διεύθυνση τοῦ παραλήπτη (βλ. πῶς κάτω).

4. Ὡς σημειωθῆ ὅτι ὁ κώδικας αὐτός, ὁ ὁποῖος δὲν περιγράφεται ἀπὸ τὸν E. Martini, περιέχει (ἀπὸ τὸ φ. 141^r - 310^v) πολλὰς ὁδές, ἐπιγράμματα κλπ. στὰ λατινικὰ κυρίως, πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀλλατίου, τὰ ὁποῖα γράφτηκαν ἀπὸ φίλους του Ἰταλοὺς ἢ Γερμανοὺς λογίους. Διακρίνουμε ἀκόμη λατινικὰ ἐπιγράμματα καὶ τοῦ Ἑλληνα Ἰωάννου Ροδίου (στὸ φ. 161^r, 162^r, 163^r, 267^v). Πβλ. καὶ Leonis Allatii, *Apes Urbanae, Romae* 1633, σ. 271-272.

Νεάπολης μᾶς γίνονται γνωστά γιὰ πρώτη φορὰ¹ τώρα ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦ Καλοκρατᾶ. Πόσο καιρὸ ἔμεινε ἐκεῖ καὶ μὲ τί ἀσχολήθηκε ὁ Ἄλλάτιος δὲν γνωρίζουμε. Χαρακτηριστικὴ ὁμως εἶναι ἡ πληροφορία ἀπὸ τὸν στ. 2-3 τοῦ ποιήματος ὅτι ὁ Ἄλλάτιος στὴ Νεάπολη ἔγινε «νέον φέγγος» καὶ «πρόσφατος χάρις».

Ἐν τῷ ποίημα εἶναι ἕνας ὕμνος πρὸς τὸν Ἄλλάτιο. Ὁ Καλοκρατᾶς θυμᾶται τὴν τόσο εὐχάριστη παρέα μαζί του καὶ αἰσθάνεται βαθεῖα θλίψη γιὰ τὸν χωρισμὸ. Ἄξιζι νὰ παραθέσω ὀλόκληρο τὸ κείμενο ἀπὸ τὸ πρωτότυπο (φ. 138^r τοῦ κώδ. LXXXIII, *Fondo Allacci* τῆς *Valllicelliana*), προσθέτοντας μερικὲς ἐπεξηγηματικὲς σημειώσεις². Διατηρῶ τὴν ὀρθογραφία καὶ διορθῶν τὴ στίξι :

Ἦ τέκος Ἄπόλλωνος ἐμὴν μὴ μοῦσαν ἐλέγξοις.

† Χαίροις Παρθενότης ἐνὶ τέρμασιν οἱ γὰρ ἐτύχθης
ἄρτι νέον φέγγος, πρόσφατος ἄρτι χάρις.

5 Χαίροις ἢ περὶ γαῖαν ἀλήμονα ταρσὸν ἐλίσσων
σὴ γὰρ ὑπὲρ γαίης πασιμέλυσσα πάτος·
χαίροις ἢ περὶ πόντον ἀλίπλανος, ἀβάλε πάττης
τέρματα σῆς λεύσεις ἐκτὸς ὄλων ἀχέων.

Ἄλλὰ τί τᾶδε πάντα διέδρομον; ὦμοι ἀνάγκης!
Ἦλικον ἄλγος ἐμοὶ σὸς τελέθῃσι δρόμοι!

10 Εὔτε σὺ τῆδε πέλεσκες, ἦ, περιώσιον ἦδος
ἄμμι τεοῖσι φίλοις, ὦ γλυκερῶν ἐπέων·
εὔτε σὺ σοῖς ἐτάροισι συνέστιος ἄμμι συνήγτας,
ὦ τρυφερῆς ζωῆς, ὦ γλυκέος βιότου·
εὔτε, λέων ἀδάμαστε, πολίλλυτον ἐπλεκες εἶδος

15 εἶδеси σοῖο φίλον, ὦ βαλίον χαρίτων.
Ἄλλ' ὦμοι, τᾶδε πάντα παρήλυθεν, ἦνίκα Ῥώμης
ὄχετ' ἀπαι πυλέων τοσσατίων ὁ πρόμος.

1. Ὁ Ἄλλάτιος, κατὰ τοὺς βιογράφους του, μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο πῆγε στὴ Μεσσηνία, γιὰ νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπ' ἐκεῖ στὴν πατρίδα του τὴ Χίο. Πρωτὸ ἀναχωρήσει ὁμοῦ τὸν συνήντησε ὁ πατριώτης του ἐπίσκοπος τῆς Anglona Bernardo Giustiniani, ὁ ὁποῖος τὸν προσέλαβε γενικὸ του βικάριο: βλ. S t e p h a n i G r a d i, *Leonis Allatii vita*, δημοσιευμένη στὸ *A. M a i*, *Nova Patrum Bibliotheca*, τόμ. 6, pars secunda, Romae 1853, σ. X. Πβλ. καὶ J a c o n o, ἔ. ἀ., σ. 45. Πρὶν βέβαια ἀπὸ τὰ γεγονότα αὐτὰ πρέπει νὰ τοποθετήσουμε τὸ ταξίδι καὶ τὴν παραμονὴ τοῦ Ἄλλατίου στὴ Νεάπολη.

2. Στὴν πληρέστερη κατανόησι τοῦ κειμένου αὐτοῦ μὲ βοήθησε ὁ φίλος καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Δημήτριος Λυπουρλῆς, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐκφράζω καὶ ἀπὸ ἐδῶ τίς θερμὲς μου εὐχαριστίες.

- Ἵορφεὺς θῆρας ἔπειθε, λυρόκτυπον ἦχον ἀράσσω·
 ψευδαλέης δὲ λύρης παίγνια κεῖνα πέλεν·
- 20 Ἵορφέα τίς σε φάτιξεν; Ἐμὸς δαφναῖος Ἀπόλλων
 σοῖσιν ἔχευσε τόσῃν φρεσὶ πάροιθε χάριν.
 Δεῦρο, λύρην σὺ τίταναι, τὸ χαλκεοκάρδιον ἦτορ
 μείλιχον εἰ τεύξαις κροῦμασιν ἠδυτέροις·
- 25 σῆς κιθάρης πατάγοισιν ἐμὸν πειθῆμονα ρέξαις
 θυμὸν σοῖσι δρόμοις σὺνδρομον οἶα φίλον.

Στερόδῳς ἐπωνυμῆ τάδε κύδει πέμψε λεόντων·
 καὶ φίλος οἶα φίλῳ φίλατον ἦγεν ἔπος.

Στὸ τέλος τοῦ στίχου 25 σημειώθηκε: 7 di Maggio 1610 (ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Καλοκρατᾶ). Στὸ τέλος ἐξάλλου τοῦ ποιήματος γράφτηκε: Constantinus Callocrates, Thessalonicensis. Προστέθηκε ὁμοῦ ἓνα παραλεμπτικὸ σημάδι ποῦ ἀνταποκρίνεται στὴν πίσω ὄψη τοῦ τεμαχίου τοῦ χαρτιοῦ τοῦ κολλημένου στὴν ἐπιφάνεια τοῦ φ. 138r. Ἐδῶ γράφτηκε: era scritto di carattere di Allazio (γραμμμένο ἀπὸ τρίτο χέρι). Δηλ. ὁ Ἀλλάτιος πρόσθεσε τὸ ὄνομα τοῦ συνθέτη. Στὴν πίσω ὄψη ἐπίσης ὁ Καλοκρατᾶς ἔγραψε τὸ ὄνομα καὶ τὴ διεύθυνση τοῦ παραλήπτη:

Al molt' Ill(ust)re S(igno)r mio et P(at)ron Col(endiss)imo
 Il S(igno)r Dottor Leone Allatio
 Nella contrada de' Greci

A Napoli

Σημειώσεις

1. Ὁ ποιητὴς ὀνομάζει τὸν Ἀλλάτιο παιδὶ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ μὴ ἐλέγξῃ (διάβ. στὸ κείμενο: μὴ μοῦσαν ἐλέγξης), νὰ μὴ κατακρίνῃ τὸ ποιῆμά του. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Ἀλλάτιος ἐπεδόθη καὶ στὴ σύνθεση ποιητικῶν ἔργων: βλ. Vincenzo Rotolo, Il carne «Hellas» di Leone Allacci, Palermo 1966 (Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neocellenici, quaderni, ἀριθ. 3), σ. 11-12.

2. Παρθενότης ἐνὶ τέμμασιν: στὴ Νεάπολη τῆς Ἰταλίας. -οῖ· γράφε οἶ.

4-7. Τὸ νόημα τῶν στίχων εἶναι: νὰ χαιρῆς εἴτε στὴ στεριά ταξιδεύεις, γιὰτὶ ἐπάνω στὴ γῆ, ὅπου κι' ἂν πᾶς, ἢ φῆμη καὶ ἡ δόξα σὲ συντροφεύουν, εἴτε βρίσκεσαι στὴ θάλασσα, ὁπότε μακάρι νὰ δῆς τὴν πατρίδα σου, γιὰτὶ θλίβεσαι, καθὼς βρίσκεσαι μακριὰ ἀπ' ὄλους. Ἐδῶ ὁ Καλοκρατᾶς ὑπαινίσσεται τὴ ζωηρὴ ἐπιθυμία τοῦ Ἀλλατίου νὰ ἐπιστρέψῃ στὴ γενετειρὰ του τὴ Χίο, μετὰ τὸ τέλος τῶν σπουδῶν του στὸ Κολλέγιο (βλ. Jacopo, Bibliografia di Leone Allacci, σ. 45). Γιὰ τὴ λ. πάτος (ὁ) τοῦ στ. 5 ἄς σημειωθῇ ὅτι ὁ ποιητὴς τὴ θεωρεῖ, λανθασμένα, θηλυκοῦ γένους (σὴ πάτος), ἀπὸ ἐπίδραση μᾶλλον τῆς λ. ἢ ὁδός. Ἐπίσης τὸ ἐπιφώνημα ἀβάλε τοῦ στ. 6 ἐκφράζει ἐδῶ ἐπιθυμία, εὐχή, δὲν ἔχει σχετλιαστικὴ ἔννοια.

8. τίη· ἐπιτεταμένος τύπος τοῦ ἐρωτηματικοῦ τί.

10. ἦδος· γράφε ἦδος.

14. λέων ἀδάμαστε· λογοπαίγνιο μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλλατίου (Λέων): πολλίλλτων· γράφε πολύλλιτον. Τὸ νόημα τῶν στ. 14-15: ὅταν ἐσὺ πολυαγαπημένε (πολύλλιτον εἶδος σοῖο)

βρισκόσουν ανάμεσα στους φίλους (είδеси φίλων), πόσο πολλές (ποικίλες) χαρές δοκίμαζαμε.

17. Τό δεύτερο πρόσωπο γίνεται τώρα τρίτο: όταν ο άρχηγός τόσων πολλών έφυγε από τη Ρώμη (δηλ. ο 'Αλλάτιος).

18 - 21. 'Εδώ άλλώς έντελώς ό τόνος του ποιήματος. 'Ο Καλοκρατάς συγκρίνει τό έργο του 'Ορφέα μέ του 'Απόλλωνος, για να καταλήξει στη διαπίστωση ότι ό 'Απόλλων είναι εκείνος που μέ χάρη πότισε τη σκέψη του 'Αλλατίου. Κατά τον Καλοκρατά ό 'Ορφέας μέ τη λύρα του ήμέρευε τά άγρια θηρία, άλλ' αυτό όφειλόταν σε παιχνίδια μιάς λύρας ψευτικής, όχι μεγάλης αξίας. 'Αντίθετα ό 'Απόλλων έδωσε κάτι οδσιαστικότερο και βαθύτερο στον 'Αλλάτιο, την ποιητική χάρη (πβλ. και στ. 1: *ώ τέκος 'Απόλλωνος*).

22 - 25. Καλείται ό 'Αλλάτιος να παίξει την ποιητική του λύρα μήπως και μαλακώσει τη σκληρή καρδιά του Καλοκρατά και κάμη τη ψυχή του πρόθυμο συνοδοιπόρο στο ταξίδι του 'Αλλατίου.

26. Στόν στίχο αυτό έχουμε δύο λογοπαίγνια. Στο ένα ό Καλοκρατάς ύπαινίσσεται τό δεύτερο συνθετικό του επώνυμου του (στεβρός επωνυμία: κράτος - κρατέω, Καλο-κρατάς) και στο άλλο τό μικρό όνομα του 'Αλλατίου (τάδε κύδει λεόντων: τάστειλε αυτά, τά έγραψε, στη δόξα των Λεόντων ό σταθερός στο επώνυμο).

'Από τό ποίημα αυτό αντιλαμβάνεται βέβαια κανείς ότι ό Καλοκρατάς κατείχε την άρχαία ελληνική σε βαθμό ίκανοποιητικό. 'Ως πρός τό μέτρο, ό ειδικός φιλόλογος θά έχη να παρατηρήσει λάθη. 'Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι ό ποιητής προσέχει πάντα στο δεύτερο ήμιστίχιο όλων των πενταμέτρων του να έχη δακτύλους, σύμφωνα μέ τον σχετικό κανόνα της άρχαίας μετρικής (βλ. π.χ. Δ. Χ. Σ ε μ ι τ έ λ ο υ, 'Ελληνική Μετρική, 'Αθήνησιν 1894, σ. 367). Χαρακτηριστικό εξάλλου είναι ότι φροντίζει οί τελευταίες λέξεις όλων του των στίχων να είναι παροξύτονες, από επίδραση μάλλον του βυζαντινού και μεταβυζαντινού δεκαπεντασύλλαβου.

Αυτά έγραφε ό Καλοκρατάς σε ηλικία μόλις 21 έτων. Μέ τέτοια φιλολογικά έφόδια θά περιμέναμε να έχη μιá σημαντική εξέλιξη, όπως συνέβη μέ τον 'Αλλάτιο, μέσα στον άνθρωπιστικό κύκλο της Ρώμης ή σε κάποιο άλλο πνευματικό κέντρο της 'Ιταλίας. Διαφορετική όμως στάθηκε ή τύχη του νεαρού Μακεδόνα. 'Επιγρομματικές, αλλά άρκετά περιεκτικές, είναι οί πληροφορίες που μās δίνει για τη σταδιοδρομία του τό άνέκδοτο χρονικό των μαθητών του 'Ελληνικού Κολλεγίου. 'Ιδου τί γράφει: Constantino Collocrati (*sic*), da Iberia (*leg. Beria*) di Thesalonica, fù d'indole ottima; studiò Filosofia et Teologia, dopo la quale partì dal Collegio, essendo andato in Calabria in un casale chiamato Spizzano per maestro; al presente vive cattolicamente. È stato in Collegio diece anni¹. 'Η πηγή αυτή μās επιβεβαιώνει την καταγωγή του Καλοκρατά, από την Βέρροια της Θεσσαλονίκης, καθώς και τη δεκαετή

1. Βλ. *ACGr*, τόμ. 1, φ. 40^v (παλ. αριθ. 35^v). Πρόκειται για τη γνωστή «Cronica di tutti i scolari del Collegio Greco dalla fondazione sin all' anno 1640 coll'indice al fine». Πβλ. και *Le Grand, BH*, 17ος αι., τόμ. 3, σ. VII, καθώς και *C. Korolevskij, Les premiers temps*, «Stoudion» 3 (1926), αριθ. 3, σ. 88, όπου αναφέρεται ότι ό συγγραφέας του Χρονικού προφανώς είναι 'Ιησούτης.

φοίτησή του στο Κολλέγιο. Συμπληρώνει όμως τις γνώσεις μας γι' αὐτὸν ὡς πρὸς τὰ ἐξῆς σημεῖα: α) Ὅτι ὁ Καλοκρατᾶς εἶχε ἄριστο χαρακτήρα. β) Ὅτι στὸ Κολλέγιο σπούδασε Φιλοσοφία καὶ Θεολογία (ὄχι μόνο Γραμματική, ὅπως εἶδαμε παραπάνω). γ) Ὅτι μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὸ Κολλέγιο (στὶς 30 Ἰουνίου 1610) πῆγε στὴν Καλαβρία καὶ εἰδικὰ στὸ χωριὸ Spizzano ὡς δάσκαλος. Ἐὰς προστεθῆ ἔδω ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ σημερινὸ χωριὸ Spazzano Albanese τῆς ἐπαρχίας Cosenza¹ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιφέρειας Rossano, τὸ ὁποῖο ἰδρύθηκε ἀπὸ ὀρθόδοξους Ἀλβανοὺς πρόσφυγες τὸν 15ον αἰ². δ) Ὅτι τὴν ἐποχὴ ποὺ γράφεται τὸ Χρονικὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου ὁ Καλοκρατᾶς ζῆ σύμφωνα μὲ τὰ δόγματα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Πότε ἀκριβῶς γράφτηκε τὸ Χρονικὸ αὐτὸ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ἐξακριβωθῆ. Κατὰ τὸν Korolevskij ἡ πρώτη σύνταξη τοῦ κειμένου δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι παλαιότερη ἀπὸ τὸ 1624· ἴσως ἡ σύνθεση νὰ τέλειωσε γύρω στὰ 1636, ἐνῶ προσθῆκες ἔγιναν ἀκόμη καὶ στὰ 1667³. Ἐπομένως ὁ Καλοκρατᾶς μένει τουλάχιστο ὡς τὸ 1624 στὸ Spazzano καὶ διδάσκει (φυσικὰ ἑλληνικὰ) στοὺς ἑλληνοφώνους Ἀλβανοὺς τοῦ χωριοῦ. Ἀπὸ τὶς παραπάνω εἰδήσεις ἀκόμη διαπιστώνουμε ὅτι ὁ Καλοκρατᾶς δὲν ἀκολούθησε τὴν ἐκκλησιαστικὴ σταδιοδρομία⁴. Τὸ ὅτι ζῆ «cattolicamente» σημαίνει βέβαια ὅτι εἶναι λαϊκὸς καὶ ἀποδέχεται τὰ δόγματα καὶ τὶς θεολογικὲς ἀπόψεις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Δὲν ἔχουμε ὥστόσο ἄλλες μαρτυρίες, οἱ ὁποῖες θὰ ἔδιναν ἀπάντηση σὲ συμπληρωματικὰ ἐρωτήματα σχετικὰ μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Καλοκρατᾶ,

1. Βλ. πρόχειρα στὸ *Dizionario Ufficiale dei comuni e dei centri abitati* (Istituto di Statistica), Roma, ἀ.ἔ., σ. 252, καὶ τὸ σχετικὸ ἄρθρο τῆς *Enciclopedia Italiana*, τόμ. 32, Roma 1936, σ. 368.

2. Βλ. *Pietro Pompilio Rodotà, Dell' origine, progresso e stato presente del rito greco in Italia*, τόμ. 3, in Roma 1763, σ. 100, 102. Οἱ Ἀλβανοὶ τοῦ Spazzano, κατὰ τὸν Rodotà, ἔγιναν λατίνοι λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ 1683.

3. Οἱ εἰδήσεις αὐτὲς προέρχονται ἀπὸ ἀνέκδοτη μελέτῃ τοῦ Korolevskij, ἡ ὁποία ἀναφέρεται στὸ Χρονικὸ καὶ ἐναπόκειται δακτυλογραφημένη στὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο, ὅπου καὶ τὴ συμβουλευτήκα. Ἐγὼ κρατήσῃ ἀντίγραφο ὀλόκληρου τοῦ Χρονικοῦ ἀπὸ τὸ *ACGr*, τ. 1, φ. 6^r-77^v (παλ. ἀρίθμηση 1^r-72^v), ποὺ πιστεύω νὰ τὸ ἐπεξεργασθῶ, ὅποτε θὰ μπορῶ νὰ προσκομίσω ἀκριβέστερα στοιχεῖα γιὰ τὴ χρονολόγησή του. Δὲν θὰ ἤθελα νὰ χάσω τὴν εὐκαιρία, γιὰ νὰ ἐκφράσω καὶ ἀπὸ ἐδῶ τὶς θερμότερες εὐχαριστίες μου σ' ὄλο τὸ προσωπικὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου Ρώμης καὶ ἰδιαίτερα στὸν διευθυντὴ του π. Olivier Raquez, γιὰ τὴν πολύτιμη βοήθειά τους στὴν ἐρευνά μου.

4. Εἶναι γνωστὸ ὅτι σὲ ἡλικία 12 ἐτῶν οἱ μαθητὲς τοῦ Ἑλλ. Κολλεγίου ὑποχρεώνονταν νὰ δώσουν ὄρκο ὅτι θὰ δεχθοῦν τὸ ἱερατικὸ σχῆμα. Μποροῦσαν ὁμως καὶ νὰ ἀρνηθοῦν: βλ. *Le grand B*, 17ος αἰ., τόμ. 3, σ. 507-508, ὅπου ὑποδείγματα σχετικῶν ὄρκων. Στὸ *ACGr*, τόμ. 53, περιέχονται ὄρκοι πάρα πολλῶν μαθητῶν τοῦ Κολλεγίου ἀπὸ τὸν 16ον ὡς τὸν 18ον αἰ. Ἀνάμεσα στοὺς ὄρκους αὐτοὺς δὲν ἐπισημάναμε τοῦ Καλοκρατᾶ. Ὅρκοι ἐπίσης μερικῶν μαθητῶν ὑπάρχουν καὶ στὸ *ACGr*, τόμ. 3, ἀπὸ φ. 111^r-171^r, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ἐπίσης δὲν συμπεριλαμβάνεται τοῦ Καλοκρατᾶ.

ὅπως π.χ. ποιὸ ὑπῆρξε τὸ διδασκαλικὸ τοῦ ἔργο στὸ χωριὸ ἐκεῖνο¹, ἂν ποτὲ γύρισε στὴν πατρίδα τοῦ καὶ ποιὸ ἔτος πέθανε. Πρέπει ὁμως νὰ βρίσκεται στὴ ζωὴ γύρω στὰ 1648, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐκφράζεται ὁ Ἄλλάτιος στὸ βιβλίο τοῦ γιὰ τὴ συνεχῆ συμφωνία Ἐκκλησίας καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ποὺ χρησιμοποίησαμε καὶ στὴν ἀρχὴ τῆς μελέτης. Ἐναφέρει συγκεκριμένα ὅτι «eandem spartam (δηλ. in fide catholica propaganda) coluerunt, et plerique n u n c quoque colunt», ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους συγκαταλέγεται καὶ ὁ Καλοκρατᾶς².

Οἱ παραπάνω εἰδήσεις, ἂν καὶ λιγοστές, μᾶς βοηθοῦν ὅπωςδῆποτε νὰ γνωρίσουμε, γιὰ πρώτη φορά, ἕναν *minorum* ἔστω Μακεδόνα λόγιο μὲ ἀξιωματικῆς φιλολογικῆς ἰκανότητες, ὁ ὁποῖος δρᾷ ὡς δάσκαλος ἀνάμεσα στοὺς ἑλληνόφωνους Ἄλβανοὺς τῆς Καλαβρίας.

Z. N. TSIRPANLIS

1. Ἐν σώζονται τὰ ἐνοριακὰ ἀρχεῖα (Archivio parrocchiale) τοῦ Spezzano ἴσως νὰ προσφέρουν στοιχεῖα γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Καλοκρατᾶ ἐκεῖ. Τέτοια ἔρευνα δὲν μπόρεσα ν' ἀναλάβω.

2. Βλ. Leonis Allatii, *De Ecclesiae Occidentalis atque Orientalis perpetua consensione*, Coloniae Agrippinae 1648, στ. 996.

RÉSUMÉ

Z. N. T s i r p a n l i s, Constantin Calocratàs (1589 - XVIIe s.), un homme de lettres inconnu, originaire de Vérria.

La signification et l'apport des humanistes macédoniens au développement des relations intellectuelles entre la Macédoine et l'Occident pendant la domination turque ne sont pas suffisamment appréciés. La présente notice biographique sur Constantin Calocratàs offre de nouveaux éléments dans ce domaine peu connu.

L'auteur de cette étude montre, d'après des sources manuscrites, que Calocratàs, doué des plus heureuses qualités, entra au Collège Grec de Saint-Athanase de Rome, où il étudia pendant dix ans (de 1600 à 1610) la grammaire, la philosophie et la théologie; il fit aussi partie de la Congrégation de la Sainte Vierge de l'établissement ci-dessus et fut le condisciple et l'ami intime du savant Léon Allatius de l'île de Chio. Les souvenirs inédits d'Allatius concernant son séjour au Collège révèlent que Calocratàs pouvait composer des poèmes en grec classique avec une facilité extraordinaire qui lui permettait d'avoir de résultats merveilleux. Une élégie qu'il écrivit le 7 mai 1610, alors qu'il avait 21 ans, et qu'il consacra à son ami Allatius nous donne une preuve caractéristique de son talent. Ce poème, unique ouvrage philologique de Calocratàs, vient d'être publié ici pour la première fois accompagné de notes. D'autre part son contenu nous apprend qu'Allatius après sa sortie du Collège visita le quartier grec de Naples, fait que ses biographes ignorent complètement.

Pourtant, les renseignements sur l'activité de Calocratàs après 1610, quand il quitta le Collège, ne sont pas très précis. D'après la Chronique inédite des élèves de Saint-Athanase, Calocratàs se rendit à un village calabrais nommé Spezzano, où il vécut comme maître parmi les Albanais de la langue et du rite grecs.

Pour la rédaction de cette étude l'auteur a consulté : Les Archives du Collège Grec de Rome, voll. 1, 3, 22, 43A, 53. — La Bibliothèque Vallicelliana de Rome: Fonds Allacci, vol. LXXXIII. — Les Archives de la Curie Provinciale de la Compagnie de Jésus - Rome, vol. 38 (ex-codex n° 18 des Archives du Collège Grec).